

het aan die geskiedenis van Pretoria en van Transvaal. Daar lê Skotte, Iere, Jode, Hollanders, Engelse, Portugese, Swede, Amerikaners en Duitsers. Uit die Eerste Vryheidsoorlog is daar soldate wat tydens die beleg van Pretoria gesterf het, en uit die Tweede Vryheidsoorlog 'n hele graf-akker met Britse soldate (o.w. prins Christian Victor von Schleswig-Holstein, kleinseun van koningin Victoria).

BURGERS

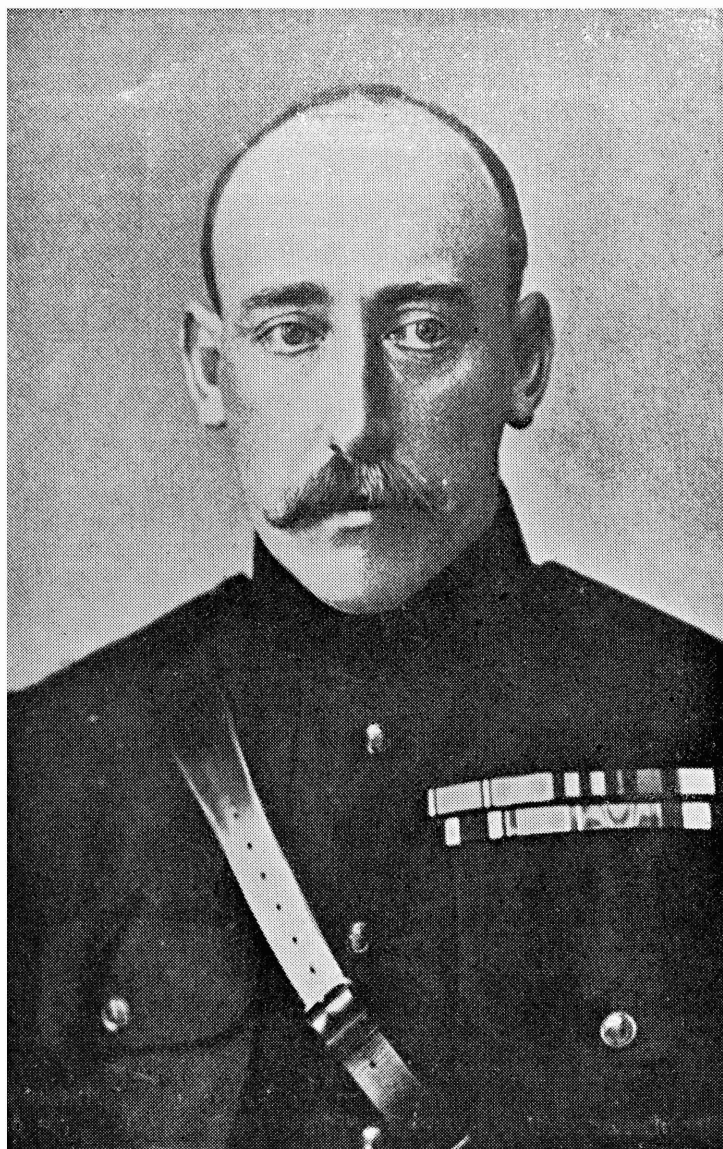
IN 'n ander gedeelte van die kerkhof lê ook die grafte van Transvaalse burgers van wie die meeste by Ladysmith in die Slag van Platrand op 6 Januarie 1900 gesneuwel het. Kronologies is die Ou Begraafplaas blykbaar uit die westekant gevul. Daar lê die oudste grafte: kaptein J. H. M. Struben, 'n Hollandse marine-offisier wat in 1869 in die ouderdom van 63 jaar oorlede is. Hy was een van die heel eerste inwoners van Pretoria en sy seuns Henry en Fred se name is verbonde aan die Randse goudontdekkings.

Vlakby lê Bernhard C. E. Proes, 'n knap jong Hollander uit Doorn wat eens Staatssekretaris was en in 1872 op sonderlinge wyse gesterf het. Sy naam is aan 'n straat in Pretoria gegee. Onder die oudste grafte is dié van John Robert Lys (uitgespreek Lis) eerste Engelsprekende wat lid van die Volksraad in Transvaal onder M. W. Pretorius se presidentskap was, en sy seun Robert, pionier op die Witwatersrand. Hier lê ook Du Preez-grafte, lede van die eerste Voortrekkers wat herbegrawe is uit Elandsport.

Onderweg ooswaarts (stad se kant toe) is daar Zeederbergs (van poskoetsfaam), George Heys (bekendste van die vroeëre koetsbase). In sy huis is die Vrede van Vereeniging geteken. Hier lê manne wie se name 'n halfeeu gelede elkeen in Pretoria geken het: Leith, Walker, Maxwell, Clarke, Bourke en die alombekende T. W. Beckett.

Ons begin Republikeinse name teenkom: C. J. Bodenstein (eens vise-president van Transvaal; Dirk van Velden (notulehouer saam met ds. J. D. Kestell by Vereeniging); die seun Thomas Francois Roland-Holst Burgers, seun van die laaste president vóór 1877; ds. Goddefroy wat so dikwels die Volksraad met gebed geopen het; genl. Niklaas Smit, held van Ingogo en later vise-president. Sy grafskrif: „Laat nooit het bloed der Vaderen / verbasteren in uw aderen, / Och, dat de latere zonen / Zich hunner waardig toonen.”

Ons stap voort: genl. Jan Kock, gesneuwel te Elandslaagte; Jouwert Turkstra uit Friesland -- wie in Pretoria ken die naam nie?; Franken, die boumeester; J. de V. Roos wat as jong man in 1891 met Eugène Marais die blad „Land en Volk” bestuur het; J. J. (Koo) Meintjes, die kruppel Registrateur van Aktes; C. F. Ziervogel, ryk sakeman; Tielman de Villiers,

aristokraat van Pretoria (oom Tielman van Bellevue); Magnus Forssman, Sweedse landmeter en kaarttekenaer; Louis Devereux, wat ná 1855 die eerste kerk op Kerkplein help bou het; Nellmapius, die Hongaar wat eens die hele Republiek op horings gehad het; W. H. Schröder, briljante kunstenaar en spotprenttekenaer, vroeg gestorwe in 1892 toe hy maar 41 was; Melt Marais, veldkornet en gesiene Pretorianer.

STRIJDOM

RONDOM die plek waar blommekranse die vars graf van J. G. Strijdom aandui, rus baie wie se name ons volk in ere hou. Daar is Jan Celliers („Jan Volkstem”) wat in 1873 sy blad in Pretoria kom oprig het, en sy alombemide digter-seun Jan F. E. Celliers, wat ons „Die Vlakte” geskenk het. Vlak naas hulle rus Eugéne Marais en sy eggenote Lettie wat hom so tragies ontval is in sy jeug. Daar lê regter S. G. Jorissen (seun van die ou regter dr. E. J. P. Jorissen).

Oorkant die paadjie rus die Voortrekkerheld Andries Pretorius, van sy plaas Rust der Ouden in Magaliesberg hier herbegrawe in 1891. By sy graf was Paul Kruger (wat hom as veldkornet geken het) aanwesig. Naas hom staan die grafmonument vir Andries Potgieter (die oorskot rus nog in Soutpansberg). Aan dieselfde kant president Burgers en sy eggenote, dan Henning Pretorius, stoere kommandant van die staatsartillerie, seun van Debora Retief, by hom sy seun Lood, knapste kanonskut van al die Boere-artilleriste, begrawe.

JOPIE

DAAR ginds rus Gert van Niekerk, eerste administrateur en kortstondige „president” van Stellaland se republiek, oorlede as polisie-kommissaris in Pretoria. Daar sien ons ook die graf van Stephanus Schoeman, politieke leier in die dae van burgeroorlog in Transvaal.

Laat ons die wandeling tussen die sipresse afsluit by die swart marmersuil waar Jopie Fourie lê, nie ver van waar Kruger se wit borsbeeld oor sy eie beendere die wag hou nie. Hier is Jopie uit sy onbekende tronkgraf deur sy Afrikanervriende herbegrawe. „Getrou tot die dood — geoffer vir Volk en Vaderland.”

W. J. DE KOCK.

(Met erkenning aan *Die Vaderland*, 10/10/1958.)

'N PRINS LÊ BEGRAWE IN DIE OU KERKHOF/A PRINCE LIES BURIED IN THE OLD CEMETRY: Prins Christian Victor L.E.A. von Schleswig-Holstein, kleinseun van koningin Victoria/Prince Christian Victor L.E.A. von Schleswig-Holstein, grandson of Queen Victoria/Vide: Davey, A.M.: Prince Christian Victor, Pretoriana, Nrs./Nos. 26 & 27, 1958.

By geleentheid van twee Algemene Vergaderings van die Genootskap Oud-Pretoria het een van ons lede, prof. dr. T. H. le Roux, die dringende behoefte aan 'n wandelpark in Pretoria onder die aandag gebring. Wat hier volg is 'n voorlopige memorandum wat deur prof. T. H. le Roux opgestel is en wat moes dien as 'n basis vir bespreking tydens 'n aangevraagde onderhoud met die Stadsraad of een van sy Komitees. Uit 'n skrywe van die Stadsklerk, d.d. 28 Mei 1959, blyk dit dat die Komitee van die Raad aan wie die versoek gerig is, afwysend besluit het.

'n Voorstel vir die Uitleg van 'n Wandelterrein in Pretoria

RUIM wandel­terrein — waar geen voertuie toegelaat word nie — is 'n volstrekte en steeds klemmender wordende vereiste vir 'n groot en groeiende stad soos Pretoria, bowendien die Administratiewe Hoofstad van die Unie van Suid-Afrika. In ons land met sy groot ruimtes en dun bevolking word die noodsaaklikheid van sodanige ontspanningsterrein deur baie nie gevoel of na behore gevoel nie. Baie van ons moet genoeg loop om ons werk te verrig, sodat die behoefte aan 'n ontspanningsterrein nie sterk gevoel word nie. En solank as 'n mens nog nie oud is nie en die nodige gesondheid geniet, het jy aan die een of ander sport genoeg. Ewenwel moet ook gedink word aan die oueres en die minder gesondes en aan die kinders: dis 'n besliste vereiste dat binne behoorlike bereik vir die sodaniges 'n ontspanningsterrein bestaan, waar hulle na hartelus kan wandel sonder enige gevaar van deur 'n vervoermiddel raak- of omgery te word. Trouens, lank nie slegs vir meer gevorderdes in leeftyd, vir siekes en kinders is sodanige ontspanningsterrein 'n volstrekte noodsaaklikheid nie, maar nie minder ook vir jongeres en gesondes nie. Immers, elke gesonde volwassene het behoefte aan sodanige ontspanningsterrein, waar na hartelus gewandel kan word, langs rustige weë en tussen blomme, parke en bome, ongehinder deur vervoermiddele.

Europese stede het lankal voorsiening gemaak vir hierdie groot behoefte. In Londen het 'n mens p.a. die bekende *Hyde Park*, in Paris die *Bois de Boulogne*, in Berlyn die *Grünewald*. Hoe heerlik kan 'n mens op genoemde ontspanningsoorde nie wandel nie, en hoe wemel dit daar nie van groot

en klein, siek en gesond, ryk en arm op 'n Saterdagmiddag of 'n Sondag nie! Dis 'n genot om die mensdom dan daar te sien en waar te neem hoe elkeen, klein en groot, dit geniet en hoe daar ruimte vir elkeen is.

Telkens sien 'n mens hoedat in 'n stad soos Pretoria 'n straat breër gemaak of selfs verdubbel word en eilandjies, en sirkels aangelê word ten einde die verkeer van voertuie te bevorder en gevare te verminder. Uitstekend, maar aan die voetganger moet ook gedink word: dis 'n reg van oud en jonk, siek en gesond, gebreklikes en welgemaaktes dat daar ook vir hulle 'n ontspanningsterrein moet wees waar hulle kan wandel, sit en staan sonder enige gevaar vir 'n verbysnorrende vervoermiddel. En ook die jonges en gesondes het hieraan behoefte: sport en die eie tuin is nie voldoende nie.

'n Groeiende stad soos Pretoria mag volstrek nie uitstel met voorsiening te maak vir sodanige ontspanningsterrein nie, want daagliks word dit moeiliker en veral duurder om hierin te voorsien. As nie op tyd gehandel word nie, moet later geboue, ens. gesloop word om die vereiste terrein te vind. Tans is daar nog onbesette terrein wat die eiendom van die Stad is en baie geskik vir die beoogde doel. Ons dink hier aan die *Fonteine*: op die gelyktes, teen die heuwels en bo-op die heuwels is daar geskikte en ruim terrein, sonder dat huise gesloop hoef te word. En wat voorlopig aan die een kant lê, is binne nie-onafsienbare tyd nie deur die stad omring en dus langsamerhand min of meer sentraal, want 'n ontspanningsterrein soos hier beoog, moet binne behoorlike bereik wees vir arm sowel as ryk. En goed moet besef word dat 'n ontspanningsoord soos hier beoog, nie kan bestaan uit 'n paar blokke soos die omvang van Burgerspark of die park in Arcadia nie; nee, dit moet baie ruimer wees.

Die groeiende Hoofstad Pretoria mag nie uitstel om hierdie groot behoefte onder oë te sien nie. In dié verband is dit besonder opvallend en verblydend wat die Munisipaliteit van die Paarl onlangs op besluit het: by die wording van die dorp Paarl tot stad was een van die eerste besluite dat 'n ruim ontspanningsterrein langs die Bergrivier aangelê moet word: in alle opsigte 'n gelukkige en allesins navolgingswaardige besluit!

Hoërop is gesê wat op die gebied van ontspanningsoorde te sien is in stede soos Berlyn, Londen en Parys. In hierdie verband verdien dit alle aandag om kennis te neem van die feit dat die stad Amsterdam (Nederland) besig is om by die bestaande 'n ontspanningsoord aan te lê wat nie minder as drie miljoen pond (£3,000,000) sal kos nie!

Deur middel van die Stadsraad van Pretoria sal ook die Regering van ons land genader moet word om hierdie onderneming geldelik te steun: immers, dit geld die Administratiewe Hoofstad van ons Land!

T. H. LE ROUX.

Met die oog op die destyds aangevraagde onderhoud met die Stadsraad of een van sy Komitees, het prof. T. H. le Roux versoek dat die bekende Pretoriase argitek, mnr. Franz J. Wepener, ook 'n aanvullende memorandum moet opstel. Wat hier volg is enkele gedagtes wat mnr. Wepener op versoek op skrif gestel het.

'N WANDELTERREIN VIR DIE STAD PRETORIA

DIE meeste van die groot stede van die wêreld het groot parke waarin allerhande aktiwiteite plaasvind, byvoorbeeld waar kinders kan speel, waar piekniek gehou kan word, waar mense kan wandel, en waar opelug-konserte gehou kan word; m.a.w. so 'n park verskaf opelugsamekoms- en -ontspanningplekke vir die inwoners van 'n Stad. So 'n park moet naby die sentrum van 'n stad wees en moet minstens 50 tot 100 akker groot wees. Die nuwe park in Amsterdam is ongeveer 1,000 akker groot. Groot parke in plekke soos Berlyn, Londen ens., is almal veel meer as 1,000 akker groot.

Die „Fonteine” is natuurlik die geskikste plek daarvoor en dit kan nader met Pretoria se sentrum verbind word deur die terrein aan weerskante van die Apiesrivier op so 'n manier te ontwikkel dat 'n mens in die park kan stap vanaf Skinnerstraat tot by die Fonteine.

Die toekomstige Pretoria sal maar baie soos 'n woestyn van teer en baksteen wees as voorsiening nie nou al gemaak word vir die gerief en ontspanning van sy burgers van die toekoms nie. As dit aantreklik uitgelê word sal soveel mense daarvan gebruik maak dat daar geen gevaar van aanranding kan wees nie.

Die groot parke wat in ou Europa gestig was, was oorspronklik die privaat eiendom van konings en ander vorste. In plekke soos Heidelberg, Kassel, Köln, Düsseldorf, Bonn, Berlyn, Parys, Londen en nog veel meer vind mens geweldige groot parke van hierdie aard. Moet ons erken dat 'n jong demokratiese staat soos Suid-Afrika nie in staat is om sy stede, en nog meer, sy hoofstad, te versier en met oop ruimtes vir sy burgers te voorsien nie? *In plaas van ekstra parke te voorsien vir die groeiende bevolking van Pretoria, is die Stadsraad besig om nou selfs van ons oopruimtes te gebruik vir die oprigting van 'n nuwe kunsmuseum in Arcadia.*

So 'n „wandelpark” is eintlik 'n groot gelandskapte park waarin verskillende soorte bome en struik geplant is en waar daar hier en daar groot oop grasperke is. Dan van plek tot plek kan daar stroompies water en dammetjies wees. Dit is onnodig om veel gebruik te maak van blom-

beddings. Wat belangrik is, is die bome, struike, grasperke, kronkelende voetpaadjies, sitbanke, *en die feit dat dit deur 'n groen strook met die stadsentrum verbind is. Dis iets wat nie afsonderlik van die stad gehou moet word nie, maar moet 'n intieme deel daarvan wees.*

Waar daar 'n opelugmuseum beoog word kan die twee aanmekaar geskakel word. Dit moet as 'n groot long dien waar al die ongeorganiseerde ontspanning van 'n stad kan plaasvind, m.a.w. dit sal nie georganiseerde sport behels nie.

Die koste aan so 'n wandelpark verbonde is baie moeilik om vas te stel, maar dit kan seker beraam word teen 'n koste van ongeveer £500 per akker, d.w.s. 'n 100 akker park sal uiteindelik £50,000 kos om aan te lê. Dit hoef natuurlik nie alles met een slag ontwikkel te word nie, maar kan oor 'n tydperk van etlike jare gedoen word.

FRANZ J. WEPENER.

STREET NAMES.

Muckleneuk : John or Jahn Street?

VAN VOOREN'S AND OERDER'S map of Pretoria, 1889, shows the above street, which runs between Walker and Berea Streets, as JOHN ST. On the Surveyor-General's Office maps of 1892 (Von Wielligh), 1899 (Melvill) and 1906 (Gilfillan) it is however shown as JAHN ST. In a later map — 1911 (Gilfillan) — we find that it is again JOHN ST. and by this designation it has been known to this day.

The name JAHN was not merely a misprint on the maps as a Mr. L. Handley, an administrator of estates, wrote to the Town Clerk in October, 1927, and indicated that the name was changed in the time of the First World War "but the O which was painted over the A (on the name-plate) has washed off". The Town Engineer then noted that the registered name on the municipal diagrams was JOHN ST.

It has been established that a certain Wernher Jahn was proprietor of the Transvaal Hotel, Pretoria (1892—1897) and thereafter, until the Anglo-Boer War, manager of the restaurant at Park Station, Johannesburg. Is it possible that he gave his name to the street, and if not, who was JOHN? The Association's honorary archivist (Telephone 2-5543) would be pleased to hear from any Old Pretorians who can help to solve the puzzle.

A. M. DAVEY.

Gelukwensings - Congratulations

aan:

to:

Mnr. J. F. Preller met sy bevordering tot die nuutingestelde pos van Eerste Argivaris in die kantoor van die Hoofargivaris;

Dr. N. A. Coetzee met sy verwerwing van die D.Ed.-graad aan die Universiteit van Pretoria;

Prof. dr. T. H. le Roux met sy Eredoktorsgraad wat hy onlangs van die Universiteit van Pretoria ontvang het;

Dr. W. J. de Kock met sy aanstelling as professor in Geskiedenis aan die Kleurlingkollege van Wes-Kaapland in Belville;

Dr. J. M. H. van Aardt, ons nuwe sekretaris, wat einde 1959 in die huwelik getree het;

Dr. W. H. J. Punt met sy aanstelling as Direkteur van die Stigting Simon van der Stel. Ons beste wense vergesel hom op sy reis na Engeland in belang van die Stigting;

Mr. A. M. Davey on his appointment as Senior Lecturer in History at the University of South Africa.

'n Woord van dank aan:

Die Stadsraad van Pretoria wat bo en behalwe die jaarlikse geldelike toekenning aan die Genootskap Oud-Pretoria, vanjaar ook nog 'n spesiale toekenning van £100 gemaak het met die oog op die publikasie van hierdie feesuitgawe van „Pretoriana”.

Die Victoria Drukkery vir deskundige en flinke versorging van ons blad.

DIE UNIEGEBOU VANAF MEINTJIESKOP. Die Voortrekkermonument regs op die agtergrond. Links is Elandsport met die Fonteine daar agter op die plaas Groenkloof.

Genootskap Oud-Pretoria

(Gestig: 22 Maart 1948)

Association Old Pretoria

(Founded: 22 March, 1948)

Ons doel: Om te waak oor die geskiedenis van ons stad en distrik.

Our aim: To preserve the past for the future of our city and district.

BESTUUR:

EXECUTIVE COMMITTEE:

Ere-President — DIE BURGEMEESTER VAN PRETORIA — *Honorary President.*

THE MAYOR OF PRETORIA.

Voorsitter — D. G. W. EYBERS — *Chairman.*

Ondervoorsitster — Mej./Miss J. H. DAVIES — *Vice-Chairman.*

Sekretaris — Dr. J. M. H. VAN AARDT — *Secretary.*

Penningmeester — Mnr./Mr. G. RISSIK — *Treasurer.*

Argivaris — Mnr./Mr. A. M. DAVEY — *Archivist.*

Redakteur — Mnr./Mr. H. M. REX — *Editor.*

Sakebestuurder — Mnr./Mr. C. F. HENDRIKZ — *Business Manager.*

Lede — Dr. W. H. J. PUNT — *Members.*

Mnr./Mr. J. PRELLER.

Mnr./Mr. N. A. COETZEE.

Prof. dr. W. J. DE KOCK.

Verteenwoordiger van die Stadsraad/Representative of the City Council:

Dr. J. C. OTTO,

Burgemeester/Mayor.

Bydraes moet asb. gestuur word aan: Die Redakteur, „Pretoriana”, p/a Onderwyskollege van Pretoria, h/v. Walker- en Mearsstraat, Pretoria.

Contributions may be sent to: The Editor, “Pretoriana”, c/o Pretoria College of Education, cr. Walker and Mears Streets, Pretoria.